

■ УДК 323.232

І. П. Коваленко, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

ЖУРНАЛІСТИКА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ

Розкриваються сутність журналістики як соціального інституту, її роль у функціонуванні суспільних відносин. Висвітлюються соціальні функції журналістики та правові засади журналістської діяльності. Наголошується на необхідності вдосконалення українського законодавства в галузі ЗМІ за допомогою впровадження заборони на необмежену концентрацію ЗМІ в руках окремих юридичних або фізичних осіб; посилення державної підтримки українських (особливо україномовних) ЗМІ; перегляду системи оподаткування ЗМІ.

Ключові слова: журналістика, соціальний інститут, соціальні функції журналістики, правові засади журналістської діяльності.

И. П. Коваленко, кандидат наук по социальным коммуникациям, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ЖУРНАЛИСТИКА КАК СОЦИАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ

Раскрываются сущность журналистики как социального института, ее роль в функционировании общественных отношений. Освещаются социальные функции журналистики и правовые основы журналистской деятельности. Подчеркивается необходимость совершенствования украинского законодательства в области СМИ с помощью введения запрета на неограниченную концентрацию СМИ в руках отдельных юридических или физических лиц; усиления государственной поддержки украинских (особенно украиноязычных) СМИ; пересмотра системы налогообложения СМИ.

Ключевые слова: журналистика, социальный институт, социальные функции журналистики, правовые основы журналистской деятельности.

I. P. Kovalenko, Candidate of Sciences in Social Communications, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

JOURNALISM AS A SOCIAL INSTITUTION

The article reveals the essence of journalism as a social institution and its role in the functioning of public relations. The author highlights the social functions of journalism and legal principles of journalist activities. The author emphasizes the need of improving Ukrainian media legislation by introducing a ban on the unlimited media concentration in the hands of certain entities or persons; strengthening the state support for the Ukrainian (especially Ukrainian language) media; revising the media taxation system.

Key words: journalism, social institution, social functions of the journalism, legal principles of journalist activities.

Постановка проблеми. Важливу роль у функціонуванні та регулюванні суспільних відносин відіграє журналістика. Виникнувши в XVI ст., вона поступово оформилася в соціальний інститут, який забезпечує всестороннє інформування суб'єктів суспільного життя про соціальну дійсність. Як соціальний інститут журналістика перебуває в постійному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині немало інституціональних аспектів журналістики відбилися в працях зарубіжних (Ерік Неве [1], Стефан Русс-Моль [2], Валентин Ворошилов [3] та ін.) та вітчизняних (Сергій Квіт [4], Тетяна Приступенко [5] та ін.) науковців. Проте, незважаючи на це, інституціональна сутність журналістики нині вивчена недостатньо. Фундаментального монографічного дослідження цієї проблеми понині немає, хоча вона висвітлена в численних наукових статтях [6]. **Мета статті** – розкрити сутність журналістики як соціального інституту через аналіз її соціальних функцій, інфраструктури та правових засад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальний інститут (лат. *institutum* – установа, устрій) є поняттям, яке активно застосовується для опису соціальних практик, що регулярно повторюються протягом тривалого часу та санкціоновані й підтримуються за допомогою соціальних норм і мають важливе значення в структурі суспільства. У науці це поняття використовується для характеристики усталених форм організації спільної діяльності, спрямованої на задоволення фундаментальних суспільних потреб та регулюється певними нормами. Для суспільства як складної організованої системи є важливими певні типи соціальних взаємозв'язків і взаємодій, надання їм нормативності, узгодження з потребами й інтересами соціальних спільнот, організацій та груп. Цій меті й слугують соціальні інститути, які вможливають створення сталих відносин між людьми, формування соціального порядку, необхідного для задоволення основних потреб суспільства та соціальних груп, їх доступу до користування суспільними цінностями.

Поняття соціальний інститут є надзвичайно важливим під час визначення такого явища, як журналістика — одного з найважливіших соціальних інститутів, без якого неможливе нормальне функціонування суспільства, незалежно від того, на яких засадах вона створена і діє. Як соціальний інститут журналістика зумовлена потребами забезпечення всестороннього й об'єктивного інформування суб'єктів суспільного життя про соціальну дійсність, що необхідно

для оптимального функціонування всіх інших соціальних інститутів і суспільства загалом як саморегульованої системи. Соціальна місія журналістики унаочнюється насамперед у її функціях. До соціальних функцій журналістики належать такі.

1. Інформаційна. Головне призначення журналістики полягає в задоволенні інформаційних потреб людини, суспільства, держави. Говорячи про інформаційну функції журналістики, необхідно обмежитися конкретним тлумаченням поняття «інформація». У Законі України «Про інформацію» інформація — це «публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються в суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі» [7]. Регулярне отримання людьми економічної, політичної, соціальної та культурної інформації в сучасному світі стало нормою життя. Через журналістську діяльність люди одержують інформацію про значимі події, що стосуються всіх сфер життя (політики, економіки, культури, релігійного життя, спорту, світського життя тощо); природні й техногенні катастрофи; війни і збройні конфлікти; дії та рішення, що ухвалюються або ухвалені в системі соціальних інститутів.

2. Комунікаційна. Журналістика — особливий соціальний інститут, що забезпечує функцію комунікації (тобто вможливує і підтримує процес соціальної взаємодії) за допомогою інформаційних повідомлень. Журналістика забезпечує діалог і процес комунікації між громадськістю та соціальними інститутами, унаслідок чого структури або особи, які виконують повноваження в системі соціальних інститутів, корегують свої дії й ухвалені рішення або громадська думка корегує свою оцінку дій і ухвалених у системі соціальних інститутів рішень. Користуючись комунікативними можливостями журналістики, громадяни мають змогу сформулювати соціальну позицію, а владні структури одержують консультації про громадську думку, напрями розвитку суспільної свідомості, а відтак, мають можливість вибрати найоптимальніший варіант для ухвалення рішень.

3. Адаптаційна. З точки зору суспільних інтересів, журналістика адаптує частину науково-практичного знання для сприйняття масовою свідомістю з метою прийняття іншими соціальними групами моделей поведінки, ідеології (культури, моралі, етики, естетики) та способів розвитку.

4. Агітаційна. Через оприлюднення актуальних проблем суспільного життя журналістики виконує функцію агітатора, що переконує громадян у необхідності їх вирішення.

5. Мобілізаційна. Журналістська інформація, яку одержують громадяни, державні й інші соціальні структури стосовно нагальних суспільних проблем сприяє їх мобілізації на вирішення цих проблем.

6. Інтегративна. Усі засоби масової інформації здатні підтримувати нормальне функціонування того суспільства, на яке поширюється їх вплив. Сам факт регулярного читання певних газет і журналів, слухання радіопередач, перегляду телепрограм різними людьми створює соціальні спільноти — аудиторії. Інтеграційна функція журналістики накладається на інші її функції, частково збігаючись з інформаційною, культурно-просвітницькою, організаторською, освітньою тощо.

7. Контрольна. Найважливішою соціальною функцією журналістики є контроль за функціонуванням державної та місцевої влади й інших соціальних інститутів, яку виконують незалежні (неурядові) засоби масової інформації, котрі відіграють роль структур громадянського суспільства. Саме завдяки контрольній функції журналістики засоби масової інформації визначаються як «четверта влада». У разі, коли дії та прийняті рішення в системі владних інститутів не є адекватними оцінкам і позиціям громадськості, журналісти через публічну дискусію пропонують можливі альтернативи аж до заміни осіб, котрі мають владні повноваження, іншими особами, чії дії і рішення відповідатимуть оцінкам і позиціям громадськості. Журналістика постійно здійснює моніторинг усіх сфер життя і визначає порядок денний, виявляє суспільні потреби та скеровує інформаційні потоки.

8. Культурно-освітня. Ця функція зумовлена тим, що рівень культури залежить від інформованості пресою масової аудиторії. Будучи одним з інститутів культури суспільства, журналістика бере участь у пропаганді та поширенні серед населення високих культурних цінностей, виховує людей на зразках національної та загальносвітової культури, сприяючи гармонійнішому розвитку людини. Метою культурної функції є збагачення внутрішнього світу людини, тому кожен може самостійно обрати той напрям культури, який його цікавить. Діяльність журналіста має спрямовуватися на розширення інтересів своєї аудиторії, але головне її завдання — високопрофесійне обслуговування культурних уподобань споживачів інформації.

9. Розважальна. Журналістика допомагає людині в розслабленні й відпочинку. Ця функція проявляється в публікаціяху пресі, оприлюдненні на радіо, показі на телебаченні розважальних матеріалів: про мандри, екзотичні рослини та тварин, моду тощо.

Як будь-який соціальний інститут, журналістика має певну інфраструктуру, яка ресурсно забезпечує її функціонування. До інфраструктури журналістики належать:

- засоби масової інформації: друк, радіо, телебачення, інтернет;
- канали передачі інформації: телеграфні агентства, прес-служби, служби PR, що забезпечують журналістику різноманітними матеріалами;

- комплекс технічних служб (поліграфія, радіотелевізійна техніка, наземні і космічні лінії зв'язку);
- система поширення інформації аудиторії;
- журналісти (людський ресурс журналістської діяльності);
- система наукових установ і навчальних центрів (університети, факультети, кафедри).
- органи державної влади, що формують і реалізують правову базу журналістики, здійснюють контрольну діяльність у цій галузі.

Як і будь-який соціальний інститут, журналістика регламентується певними нормами, найважливішими з яких є правові. Відповідно до загальної декларації прав людини, ухваленої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., кожна людина має право «шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» [8]. У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, ухваленому ООН 16 грудня 1966 р., у переліку прав важливе місце посідає свобода слова (стаття 19) [9]. У Європейській конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (від 4 листопада 1950 р.) у статті 10 («Свобода вираження поглядів») наголошується: «Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів» [10]. Означені міжнародні норми — основа для розробки національних правових актів стосовно журналістської діяльності в тих державах, що їх ратифікували.

Однією з таких держав є Україна. Проте імплементація міжнародних демократичних норм відбувалася складно, що зумовлено двома основними чинниками: 1) відсутністю державної самостійності України (незважаючи на те, що Україна є членом ООН з моменту її заснування); 2) тоталітарністю радянського політичного режиму, який поширювався й на терени України, оскільки вона (УРСР) до 1991 р. була складовою СРСР. Унаслідок цих чинників делегація УРСР (разом з делегаціями РСФСР та БРСР) 10 грудня 1948 р. утрималася під час голосування на третій сесії Генеральної Асамблеї ООН Загальної декларації прав людини. Оскільки Загальна декларація прав людини мала статус резолюції Генеральної Асамблеї ООН, вона була рекомендаційною і не могла визнаватися як юридично обов'язковий акт. Тому Генеральна Асамблея ООН доручила Комісії з прав людини через Економічну та Соціальну Ради розробити єдиний пакт про права людини, що охоплював перелік основних прав і свобод. На основі Загальної декларації прав людини Комісія ООН з прав людини розробила юридично обов'язкові документи — Міжнародний пакт про

громадянські та політичні права і Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, які найповніше визначили перелік та зміст основних прав людини. Проте в Україні ці пакти ратифіковано тільки 18 вересня 1973 р. Президією Верховної Ради УРСР, що зумовлено проведенням Наради з безпеки та співробітництва в Європі й ухваленням Гельсінського Заключного Акту. Європейська конвенція про захист прав людини ратифікована Верховною Радою України 17 липня 1997 р., після того як Україна стала повноправним членом Ради Європи (19 жовтня 1996 р.).

Здобуття Україною державної незалежності сприяло демократизації журналістики як соціального інституту. 2 жовтня 1992 р. Верховна рада України ухвалила Закон України «Про інформацію», який визначив основні принципи інформаційних відносин, що стали підґрунтям журналістської діяльності:

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією;
- достовірність і повнота інформації;
- свобода вираження поглядів і переконань;
- правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації;
- захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя[11].

У подальшому ці принципи адаптовано та деталізовано для різних засобів, що здійснюють інформаційну діяльність. 16 листопада 1992 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», у якому наголошувалося.

• «Свобода слова і вільне вираження в друкованій формі своїх поглядів та переконань гарантуються Конституцією України і відповідно до цього Закону означають право кожного вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку інформацію за допомогою друкованих засобів масової інформації, крім випадків, визначених законом, коли обмеження цього права необхідне в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

• Друковані засоби масової інформації є вільними. Забороняється створення та фінансування державних органів, установ, організацій або посад для цензури масової інформації.

- Не допускається вимога попереднього погодження повідомлень і матеріалів, які поширюються друкованими засобами масової інформації, а також заборона поширення повідомлень і матеріалів з боку посадових осіб державних органів, підприємств, установ, організацій або об'єднань громадян, крім випадків, коли посадова особа є автором поширюваної інформації чи дала інтерв'ю.

- Держава гарантує економічну самостійність та забезпечує економічну підтримку діяльності друкованих засобів масової інформації, запобігає зловживанню монопольним становищем на ринку з боку видавців і розповсюджувачів друкованої продукції»[12].

21 грудня 1993 р. Верховна Рада ухвалила Закон України «Про телебачення і радіомовлення», яким визначено державну політику у сфері телебачення і радіомовлення:

- Держава проводить політику протекціонізму щодо розповсюдження програм і передач вітчизняного виробництва.

- Держава створює умови для забезпечення засобами телерадіомовлення культурних та інформаційних потреб громадян України, а також потреб етнічних українців, які проживають за межами України.

- Держава підтримує об'єднання суб'єктів інформаційної діяльності в галузі телебачення і радіомовлення (телерадіоорганізацій та провайдерів програмної послуги) в самоврядні організації.

- Держава не перешкоджає прямому прийому телевізійних і радіопрограм та передач з інших країн, які транслюються мовою національної меншини або подібною до неї регіональною мовою.

- Держава встановлює дієві обмеження щодо монополізації телерадіоорганізацій промислово-фінансовими, політичними та іншими групами чи окремими особами, а також гарантує захист телерадіоорганізацій від фінансового і політичного тиску з боку фінансово-політичних груп та органів державної влади і органів місцевого самоврядування.

- Держава гарантує реалізацію прав на інформацію, на вільне і відкрите обговорення суспільно важливих проблем із застосуванням телебачення і радіомовлення.

- Держава всіма можливими законними засобами не допускає в інформаційних та інших телерадіопрограмах систематичного цілеспрямованого безпідставного загострення уваги на війні, насильстві і жорстокості, розпалюванні расової, національної та релігійної ворожнечі або позитивного їх подання (трактування), а також забезпечує ідеологічний і політичний плюралізм у сфері аудіовізуальних засобів масової інформації.

Водночас у цьому Законі передбачено гарантії діяльності телерадіоорганізацій.

- Цензура інформаційної діяльності телерадіоорганізації забороняється.
- Телерадіоорганізація є незалежною у визначенні змісту програм та передач.
- Не вмотивоване законодавством України втручання органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, громадських чи релігійних об'єднань, їх посадових осіб чи працівників, а також власників у сферу професійної діяльності телерадіоорганізацій не допускається [13].

Проте найважливішим з точки зору функціонування журналістики став Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», ухвалений Верховною Радою України 23 вересня 1997 р., у якому, по-перше, правового статусу набуло поняття «журналіст». Відповідно до статті 1 Закону, журналіст — це «творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для засобів масової інформації, виконує редакційно-посадові службові обов'язки в засобі масової інформації (в штаті або на позаштатних засадах) відповідно до професійних назв посад (роботи) журналіста, які зазначаються в державному класифікаторі професій України». По-друге, у Законі визначено специфіку журналістської діяльності, яка полягає у:

- творчому характері, інтенсивності інтелектуальної праці, її нерегульованій тривалості за умов жорсткої регламентації редакційного і технологічного циклу підготовки та випуску видань і програм;
- суспільно впливовому за наслідками значенні роботи, високій соціальній відповідальності за свою працю та її результати;
- постійному значному морально-психологічному навантаженні й напруженості, виконанні службових обов'язків і реалізації творчих планів у стресових ситуаціях;
- систематичному перебуванні у відрядженнях та роз'їздах, зокрема до місць надзвичайних подій, здійсненні професійної творчої діяльності в екстремальних умовах, виконанні спеціальних завдань з ризиком для здоров'я і життя;
- необхідності здійснювати власний творчий пошук нової потрібної інформації та її джерел, наявності об'єктивних і суб'єктивних труднощів та перешкод у добуванні інформації;
- проявах морально-психологічного тиску, погрози та безпосередніх загрозливих дій проти журналіста у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків.

По-третє, професійні назви службових посад (роботи) журналістів долучаються до державного класифікатора професій України, тарифно-кваліфікаційні характеристики цих посад (роботи) — до нормативного акта, за допомогою якого здійснюється державне регулювання оплати та охорона праці.

Стаж роботи журналіста в державних та комунальних засобах масової інформації додається до стажу державної служби, а стаж державної служби — до стажу роботи журналіста в державному або комунальному засобі масової інформації [14].

Цей Закон важливий/, оскільки функціонує в податковій, митній та бюджетній правових сферах, у ньому значно ширше визначено поняття «журналіст», уперше сформульовано і викладено специфіку журналістської діяльності, що значною мірою зумовлено сукупністю прав та обов'язків журналіста, завдань і призначення преси.

Питання правової регламентації журналістської діяльності в Україні нині є надзвичайно важливим. Створено правові основи, встановлено державні гарантії й свободи згідно з Конституцією України і відповідно до Законів України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1992), «Про інформацію» (1992 р), «Про телебачення і радіомовлення» (1993), «Про інформаційні агентства» (1995), «Про рекламу» (1996). Основні положення документів полягають у регламентації: діяльності ЗМІ; відносин між редакціями ЗМІ, громадянами й організаціями; міжнародної діяльності; відповідальності за порушення свободи діяльності ЗМІ. Закон України «Про видавничу справу» (1997) регламентує сприяння законодавства у сферах видавничої справи, національно-культурного розвитку українського народу, захисту прав та інтересів авторів, видавців, виробників, розповсюджувачів і споживачів видавничої продукції.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» (1993) охороняє особисті (немайнові) і майнові права авторів та правонаступників, пов'язані зі створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва (авторське право), і права виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення (суміжні права). Відповідно до цього документа об'єктами авторського права є текстові й аудіовізуальні твори. Авторське право поширюється на твори, оприлюднені чи не оприлюднені, але виражені в будь-якій об'єктивній формі, що надає можливості відтворювати результати творчої діяльності автора. Авторське право охороняє драматичні, музично-драматичні, музичні твори, твори скульптури, архітектури, живопису та ін. Звичайно, усі ці твори журналістики, засобів масової інформації.

Дотичні до засобів масової інформації й такі закони, як Закон «Про державну таємницю» (1994), опубліковані проекти законів «Про

розвиток і захист національного інформаційного простору України та державну підтримку засобів масової інформації та книжково-журнальних видавництва» (1996), «Про порядок висвітлення діяльності державних органів в Україні засобами масової інформації» (1998). Окремі правові норми щодо ЗМІ містять Цивільний та Кримінальний кодекси.

Важливим з точки зору планомірного розвитку ринку ЗМІ, інформаційного простору держави є Закон «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», що функціонує в податковій, митній та бюджетній правових сферах. У Законі значно ширше визначене поняття «журналіст», уперше сформульовано і викладено специфіку журналістської діяльності.

Проте у функціонуванні журналістики як соціального інституту є ще немало недоліків. Так, зарубіжні ЗМІ мають кращі умови для функціонування в Україні, аніж власне українські. Вони виробляють в Україні свою продукцію й ухиляються від сплати мита та податків, здійснюють демпінгову політику, відбираючи в покупців і передплатників рекламу. Унаслідок цього Держбюджет недоотримує значні кошти, порушується чинне законодавство України, ігноруються інтереси національного виробника, а співвідношення україномовних і російськомовних видань змінюється на користь останніх, тобто 20% і 80% відповідно. Такі проблеми існують і в царині електронних ЗМІ: наповнення ефірних програм національним продуктом, дотримання каналами мовної політики умов ретрансляції, прихованої суборенди каналів та ін. Актуальною стає практична неврегульованість статусу іноземних телерадіомовників, які не є рецензентами в Україні. І тому в українському ефірі забагато зарубіжних телерадіоорганізацій, особливо в мережі кабельного телебачення.

Потребує оновлення й законодавча база щодо функціонування електронних мас-медіа. Закони, підписані в перші роки незалежності, на жаль, випередили об'єктивну реальність розвитку суспільства. Унаслідок цього ефективність, наприклад, радіомовлення як одного з провідних державотворчих інструментів була недостатньою. Задекларовані засади створення незалежних радіостанцій, які мали сприяти духовному й економічному зміцненню нації, правовому, естетичному та іншому вихованню аудиторії, не реалізувалися. Натомість у секторі приватного ефіру маємо не тільки культ споживацької ідеології, а й чужомовну культуру з її деструктивним впливом на масову свідомість слухачів.

Значну увагу серед окреслених проблем викликають дискусії щодо необхідності чи недоцільності трансформації державного телебачення на громадське. Верховна Рада прийняла Закон «Про систему

Суспільного телебачення і радіомовлення України» (18 липня 1997 р.), відповідно до якого, суспільне телерадіомовлення – це телерадіоорганізація зі статусом єдиної загальнонаціональної неподільної і неприбуткової системи масової комунікації, яка є об'єктом права власності українського народу і діє згідно з єдиною програмною концепцією. Суспільне телебачення ґрунтується на широкому представництві різних верств суспільства, які через своїх представників у Громадській раді забезпечують реалізацію програмної концепції та здійснюють контроль за фінансово-господарською діяльністю телерадіоорганізації).

Нині Закон України «Про систему суспільного телебачення і радіомовлення» не відповідає реаліям з деяких причин. Зокрема, він не передбачає вирішення проблем зростання витрат на розвиток телебачення та радіомовлення, жорсткої конкуренції зі сторони приватного сектора. Не створює він і інструментів справжнього маркетингу суспільного обслуговування, не зумовлює збільшення інвестицій у виробництво програм, зростання продуктивності праці українських журналістів. Закон, радше, не вирішить проблеми достатніх джерел фінансування, адже введення абонплати за користування теле- і радіоприймачами не викличе позитивної реакції в суспільстві, буде сприйняте населенням як відверте здирництво.

11 червня набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів».

Так, Кримінальний кодекс доповнено трьома новими статтями, які встановлюють кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо журналіста, умисне знищення або пошкодження його майна та захоплення журналіста як заручника (статті 347-1, 348-1, 349-1). Означені дії каратимуться штрафом, виправними роботами, арештом, обмеженням волі аж до позбавлення волі строком до 15 років.

Також Кримінальний кодекс доповнено приміткою, яка визначає поняття професійної діяльності журналіста в контексті статей кримінального закону. Так, під професійною діяльністю журналіста слід розуміти систематичну діяльність особи, пов'язану зі збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу інтернет. Статус журналіста або його належність до засобів масової інформації підтверджуються редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим засобом масової інформації, його редакцією або професійною чи творчою спілкою журналістів.

Висновки. Таким чином, загалом українське законодавство в галузі ЗМІ відповідає загальноприйнятим міжнародним правовим стандартам та конвенціям з прав людини, що робить журналістику важливим соціальним інститутом. Утім, це ще не гарантує реального захисту інтересів суспільства щодо отримання вільної та неупередженої інформації. Чинне законодавство залишає відкритим легальні шляхи до необмеженої концентрації в окремих юридичних або фізичних осіб друкованих, усіх різновидів електронних ЗМІ. Воно без будь-яких обмежень дозволяє засновувати ЗМІ в нашій державі особам без громадянства та громадянам інших країн.

Також немає реальних важелів для регулювання мовної ситуації. Саме тому російськомовна преса в Україні становить переважну частину загального обсягу друкованих ЗМІ. Інформаційний простір завдяки недосконалій законодавчій базі виявився перенасиченим неукраїнськими інформаційними потоками, ідеями і символами інших культур. Результатом цього є намагання витіснити вітчизняну журналістику з внутрішнього ринку та її нездатність вийти у світовий інформаційний простір.

Подальшого вирішення потребує питання економічної свободи ЗМІ, зокрема щодо оподаткування, встановлення прийнятних умов для виробників та розповсюджувачів інформаційної продукції.

Список використаних джерел

1. Neveu E. *Sociologie du journalisme*. 3-е éd. / E. Neveu.— Paris : Repères, 2009. — 128 p.
2. Ruß-Mohl St. *Journalismus. Das Hand- und Lehrbuch* / St. Ruß-Mohl.— Frankfurt ; M. : Management-, Markt- und Medieninformationen, 2003.— 392 s.
3. Ворошилов В. В. *Журналистика*. 5-е изд. / В. В. Ворошилов. —СПб. : Изд-во В. А. Михайлова, 2000. — 640 с.
4. Квіт С. М. *Масові комунікації* / С.М. Квіт.—Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008.— 206 с.
5. Приступенко Т. О. *Теорія журналістики, етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації* / Т. О. Приступенко. — Київ : Ін-т журналістики, 2004. — 376 с.
6. Аполлонова Л. П. *Журналистика как социальный институт* / Л. П. Аполлонова // *Филологический вестник Ростовск. гос. университета*. —2006. — № 1. — С. 55–60.
7. Закон України «Про інформацію» // *Відомості Верховної Ради України*.— 1992. — № 48. — Ст.650.
8. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015. — Назва з екрана.

9. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043. — Назва з екрана.
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004. — Назва з екрана.
11. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 1. — Ст. 1.
12. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.
13. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 10. — Ст. 43.
14. Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 50. — Ст. 302.

References

1. Neveu E. Sociologie du journalism. 3-e éd. / E. Neveu. — Paris : Repères, 2009. — 128 p.
2. Ruß-Mohl St. Journalismus. Das Hand- und Lehrbuch / St. Ruß-Mohl. — Frankfurt ; M. : Management-, Markt- und Medieninformationen, 2003. — 392 s.
3. Voroshilov V. Zhurnalistska. 5-e izd. / V. V. Voroshilov. — SPb. : Izd-vo V. A. Mikhaylova, 2000. — 640 s.
4. Kvit S. M. Masovi komunikatsii / S. M. Kvit. — Kyiv : Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2008. — 206 s.
5. Prystupenko T. O. Teoriia zhurnalistyky, etychni ta pravovi zasady diialnosti zasobiv masovoi informatsii / T. O. Prystupenko. — Kyiv : In-t zhurnalistyky, 2004. — 376 s.
6. Apollonova L. P. Zhurnalistska kak sotsialnyy institut / L. P. Apollonova // Filologicheskiiy vestnik Rostovskogo gosuniversiteta. — 2006. — № 1. — S. 55–60.
7. Zakon Ukrainy «Pro informatsiiu» // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1992. — № 48. — St. 650.
8. Zahalna deklaratsiia prav liudyny. Prynziata i proholoshena rezoliutsiieiu 217 A (III) Heneralnoi Asamblei OON vid 10 hrudnia 1948 roku [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015. — Nazva z ekrana.
9. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043. — Nazva z ekrana.
10. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny I osnovopolozhnykh svobod [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004. — Nazva z ekrana.

11. Zakon Ukrainy «Pro informatsiiu» // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1993. — № 1. — St. 1.
12. Zakon Ukrainy «Pro drukovani zasoby masovoi informatsii (presu) v Ukraini» // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1992. — № 48. — St. 650.
13. Zakon Ukrainy «Pro telebachennia i radiomovlennia» // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1994. — № 10. — St. 43.
14. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnu pidtrymku zasobiv masovoi informatsii ta sotsialnyi zakhyst zhurnalistiv // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1997. — № 50. — St. 302.

■ UDC 323.232

Kovalenko I. P., Candidate of Sciences in Social Communications, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

JOURNALISM AS A SOCIAL INSTITUTION

The aim of the paper is to analyze journalism as a social institution highlighting its social functions, infrastructure and legal framework.

Research methodology. The basic methods of the research are the following: systemic, structural and functional and legal analysis.

Results. The concept of a social institution is extremely important in determining the phenomenon of journalism — one of the most important social institutions, without which the normal functioning of the society is unthinkable. As with any social institution, journalism is governed by the certain rules, the most important of which are legal. In general, Ukrainian media legislation conforms to generally accepted international legal standards and conventions on human rights, making journalism an important social institution. However, this does not guarantee real public interest in obtaining free and unbiased information. The current legislation leaves open the legal way to the absolute concentrations of certain natural or legal persons of all kinds of print and electronic media. It has no restrictions permitting the media to establish the stateless persons and citizens of other countries in Ukraine.

Novelty. An attempt is made to visualize a new approach of understanding journalism as a social institution in Ukraine. The author emphasizes the need of improving Ukrainian media legislation by introducing a ban on the unlimited media concentration in the hands of certain entities or persons; strengthening the state support for the Ukrainian (especially Ukrainian language) media; revising the media taxation system.

The practical significance. The obtained results make it possible to apply practically the functioning of the media and journalism.

Key words: journalism, social institution, social functions of the journalism, legal principles of journalist activities.

Надійшла до редколегії 23.03.2016 р.